

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ
КРЕМЕНЧУЦЬКИЙ ЛЬОТНИЙ КОЛЕДЖ**

Циклова комісія економіки та управління

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

навчальної дисципліни «Основи економічної теорії»
обов'язковий компонент
освітньо-професійної програми першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

**Авіаційний транспорт. Технічне обслуговування та ремонт
повітряних суден і авіадвигунів**

за темою № 6 - Теорія ринкових структур: ринок продукту

Харків 2021

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 23.09.21 № 8

СХВАЛЕНО

Методичною радою Кременчуцького
льотного коледжу Харківського
національного університету
внутрішніх справ
Протокол від 22.09.21 № 2

ПОГОДЖЕНО

Секцією науково-методичної ради
ХНУВС з гуманітарних та соціально-
економічних дисциплін
Протокол від 22.09.21 № 8

Розглянуто на засіданні циклової комісії економіки та управління,
протокол від 31.08.2021 № 1

Розробник:

Викладач циклової комісії економіки та управління, спеціаліст вищої категорії,
викладач – методист, Луценко Г.П.

Рецензенти:

1. Викладач циклової комісії економіки та управління КЛК ХНУВС, к.е.н., спеціаліст вищої категорії, викладач-методист Харченко М.В.
2. Викладач циклової комісії економіки та управління КЛК ХНУВС, к.е.н., спеціаліст вищої категорії, викладач-методист Пушкар О.І.

План лекцій:

1. Ринок досконалої конкуренції.
2. Недосконала конкуренція.
3. Дохід і прибуток фірми, підприємницький дохід.
4. Максимізація прибутку фірми в умовах досконалої і недосконалої конкуренції.

Рекомендована література:

Основна література:

1. Білецька Л.В., Білецький О.В., Савич В.І. Економічна теорія: політекономія, мікроекономіка, макроекономіка – К.: ЦНЛ ., 2018.- 688с.
2. Горlach М.І., Соколов М.О., Кримов М.І., Лисенко С.Ф. та ін.. Економічна теорія: підручник для вищої школи – К.: ЦУЛ ., 2017.-532с.
3. Базилевич В.Д. Економічна теорія: Політекономія: Навчальний посібник – К.: Знання, 2014. – 711 с.
4. Базилевич В.Д. Економічна теорія: політекономія: практикум: Навчальний посібник – К.: Знання, 2013. – 496 с.
5. В.Д. Лагутін, Ю.М. Уманців, Т.А. Щербакова та ін. Економічна теорія : підручник – Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2017. – 608 с.
6. Моцелюк Н.В. Політична економія. Економічний розвиток. Сучасні економічні системи. Світове господарство: Навчальний посібник – К.:ЦУЛ, 2014.-168с.
7. Осецький В.Л. Політекономія: Навчальний посібник – К.: НАУ, 2013. – 380 с.
8. Семененко В.М., Коваленко Д.І. Економічна теорія: Політекономія: Навчальний посібник – К.: ЦНЛ ., 2017.- 428с.
9. Сірко А.В. Економічна теорія: Політекономія: Підручник – К:ЦУЛ, 2017.- 448с.
10. Старостенко Г.Г., Мірко Н.В. Політична економія: Навчальний посібник – К.: Кондор – Видавництво, 2013. – 464 с.
11. Федоренко В.Г. Політична економія: Підручник-К.: Алерта, 2015. – 487с.
12. Якобчук В.П. Економічна теорія: Навчальний посібник – К.: Ліра – К, 2015 – 408с.

Допоміжна література:

13. Базилюк А.В., Дерій Ж.В., Концева В.В., Хоменко І.О. Економічна теорія. Практикум: Навчальний посібник – К.: ЦУЛ ., 2012.-312с.
14. Башнянин Г.І. Політична економія. Навчальний посібник. – К.:ЦУЛ, 2013. – 410 с.

15. Кузнєцова Л.В. Політична економія: Навчально – методичний посібник – К.: НУХТ, 2011. – 181 с.
16. Лопух К.В. Сучасний монетаризм: Монографія – К.: ЦУЛ, 2015.-272с.
17. Луценко Г.П. Курс економічної теорії: практика і теорія: Електронний посібник – Кременчук: КЛК НАУ, 2011. – 207 с.
18. Мельникова В.І. Національна економіка: Навчальний посібник – К.: ЦУЛ, 2012. – 248 с.
19. Носова О.В. Національна економіка: Навчальний посібник – К.: ЦУЛ, 2013. – 512 с.
20. Панчишин С.М. Аналітична економія: Макроекономіка і мікроекономіка: Підручник: у 2-х кн. / За ред. С.М.. — К.: Знання, 2013. 615 с.
21. Старостенко Г.Г. Національна економіка: Навчальний посібник – К.: Ліра – К, 2011. – 432с.
22. Шевченко О.О. Історія економіки та економічної думки: сучасні економічні теорії: Навчальний посібник – К.: ЦУЛ., 2012. – 280 с.

Інформаційні ресурси в Інтернеті:

23. Офіційний веб-портал Верховної Ради України. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: www.rada.gov.ua.
24. Нормативні акти України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.nau.kiev.ua.

Текст лекції:

1. Ринок досконалої конкуренції

Вибираючи масштаби виробництва, виробники керуються мотивом максимізації прибутку. Проте, динаміка доходу (TR), багато в чому залежить від ринкової ситуації, насамперед від переважного типу конкуренції:

Залежно від конкурентного середовища ринки поділяються на 4 групи:

- чиста (досконала) конкуренція;
- монополістична конкуренція;
- олігополія;
- недосконала конкуренція;
- чиста монополія.

Виходячи з цього, слід розглянути проблему вибору обсягів виробництва та максимізація прибутку для кожної ринкової ситуації.

Найважливішими ознаками, за якими виділяються різні моделі ринку є:

- кількість фірм продавців на ринку даного товару та їх розмір;
- тип продукту, що пропонується для продажу;
- можливості контролю за цінами з боку продавців;
- умови вступу в галузь додаткових виробників та вигоду з неї;
- метод конкуренції, який переважає на цьому ринку;
- доступ до інформації.

Для ринку чистої (досконалої) конкуренції ці ознаки такі:

- дуже багато продавців, які на рівних умовах конкурують між собою.

Частка кожного з них на ринку настільки мала ($< 1\%$), що будь-які його дії (зміна обсягу продажу, зміна ціни) ніяк не впливають на ринкову ситуацію.

Такі умови досить рідкісні (взагалі досконала конкуренція – це числа теоретична модель).

Умовним прикладом ринку досконалої конкуренції є ринок сільськогосподарської продукції (біржові торги, продаж іноземної валюти).

Фірми-виробники – невеликі.

- стандартна продукція
- відсутність можливості у кожної фірми-виробника впливати на ринкову ціну
- вільний вступ до галузі та вихід з неї. Ринок буде конкурентним лише тоді, коли не існуватиме ніяких законодавчих, технологічних, фінансових та інших перешкод, що могли б завадити появі чи зникненню фірм.
- відсутність нецінової конкуренції. Оскільки на ринку досконалої конкуренції товари стандартні, то підстав до нецінової конкуренції (боротьба за якість продукції) немає
- інформація про ціни, технологію та ймовірний прибуток легко доступна.

Ринок досконалої конкуренції – це ринок, на якому діє велика кількість продавців і покупців стандартизованої продукції, і не один з них не може контролювати ціну товару.

Як вже вказувалося раніше, досконала конкуренція – це теоретична модель.

Чому ж її треба аналізувати? Тому що:

- для пізнання складніших ринкових ситуацій (ринки недосконалої конкуренції) треба починати аналіз найпростіших варіантів (ринку досконалої конкуренції)
- існує кілька сфер (ринок сільськогосподарської продукції), де ситуація схожа на досконалу конкуренцію.

2. Недосконала конкуренція

На противагу конкурентному ринку є ринок недосконалої конкуренції поділяється на: монополію, дуополію, олігополію і монополістичну конкуренцію.

1. Чиста монополія – ідеальна модель, яка дає зрозуміти механізм поведінки на ринку реальних монополістичних структур.

2. Олігополія – це ринкова структура, яка переставлена великою фірмами або 2-ма фірмами (дуополія), що контролює виробництво і збут основної маси продукції.

3. Монополістична конкуренція – це ринкова структура, у якій велика кількість фірм виробляє диференційовану продукцію, тобто таку, що не має близьких замінників.

Чисто монопольний ринок - це там, де виробники представлені 1-им продавцем та є ціноутворювачем.

Характеристика ринка чистої монополії:

1. На ринку функціонує лише один виробник якоїсь продукції. Фірма-монополіст і є певна галузь виробництва.
2. Товар, який виробляє монополіст немає близького замітника.
3. Чистий монополіст сам встановлює ціну на свій товар (монопольні ціни - високі ціни).
4. Вступ у галузь інших виробників заблокований. Основні бар'єри входу на ринок:

а) масштаби виробництва - як правило, фірма-монополіст – це досить велике підприємство, тому для створення гідної конкуренції потрібно сплатити значні кошти, що для абсолютної більшості потенційних конкурентів не під силу та й недоцільно.

б) легальні бар'єри:

- виключні права, отримані від уряду. Найпоширенішими серед них є патенти (виключне право на виробництво будь-якого продукту чи використання якоїсь технології) та ліцензії (права на зайняття якимось видам діяльності);

в) власність на найважливіші види ресурсів;

г) недобросовісна конкуренція - це може бути тиск на постачальників сировини, профспілки, банки, переманювання провідного персоналу, цінова війна з метою банкрутства потенційного конкурента (в Україні недобросовісною конкуренцією визнається привласненням чужої товарної марки, товарного знаку, поширення неправдивих чуток, розголошення конфіденційної інформації). Вихід з монопольного ринку майже неможливий (хто ж відмовиться від монопольного стану?)

5. Доступ до інформації - важкий.

Монополізація економіки негативно впливає на функціонування ринкового механізму, деформуючи найбільш важливу реагуючу функцію ринку та порушує оптимальний розподіл ресурсів суспільства.

3. Дохід і прибуток фірми, підприємницький дохід

Дохід — це всі грошові або матеріальні цінності, отримані фізичною, юридичною особою, організацією за певний термін.

Сукупна виручка (дохід) фірми визначається як $TR = P \cdot Q$

Прибуток на капітал – найважливіша економічна категорія ринкової економіки, складна і багатогранна за своєю сутністю та конкретними формами вияву.

Досліджуючи торговельний капітал, меркантилісти робили висновки, що прибуток виникає у сфері обігу, а його безпосереднім джерелом є зовнішня торгівля.

А. Сміт трактував прибуток як дохід на капітал і вважав, що прибуток належить промислового капіталу, який залишається після сплати ренти землевласнику і позичкового відсотку банкіру.

Д. Рікардо визначав прибуток, як частину вартості, що залишається після формування заробітної плати.

К. Маркс досліджував прибуток як головну мету і мотив діяльності капіталістів, результат неоплаченої праці найманих робітників, похідну та перетворену форму додаткової вартості, що виступає як походження всього авансованого капіталу (C+V).

Згідно з теорією Маркса, підприємницький дохід є частиною прибутку, що залишається у власності функціонуючого капіталіста після сплати відсотка за взятий у позику капітал. Відбувається поділ капіталу на капітал-власність (банк) і капітал-функцію (промисловість).

Підприємницький дохід – це плата за підприємницьку діяльність, тобто за виконання основної функції підприємця. Сучасні економісти вважають, що підприємницький дохід вимірюється як різниця між валовим (загальним) прибутком підприємства і виплатою інших платежів у бюджет, відсотки за кредит, дивіденди та ін.

Прибуток — це кошти за вирахуванням податків, собівартості продукції та інших витрат, тобто це те, заради чого здійснюється діяльність підприємця, тобто фінансові кошти, що залишаються після вирахування витрат

Прибуток – це виражений у грошовій формі дохід підприємці на вкладений капітал, тобто це різниця між загальною виручкою від реалізації (валовим доходом) і сукупними витратами фірми.

$$\Pi = TR - TC;$$

де TR – загальний дохід; TC – загальні витрати.

Засобами вимірювання прибутку є його маса (p) - абсолютна грошова величина, норма прибутку (p'), якісний відсотковий показник відносної величини, який характеризує ступінь прибутковості авансованого капіталу (C+V)

$$p' = (p / (C + V)) * 100$$

Норма і маса прибутку – головна мета підприємців і критерій ефективності виробництва.

Середня норма прибутку на Заході біля 12 %.

4. Максимізація прибутку фірми в умовах досконалої і недосконалої конкуренції.

Аналітично пошук максимального прибутку полягає в максимізації функції однієї змінної. Маємо справу з функцією прибутку $\Pi(Q)$. В точках екстремумів похідна функції дорівнює 0.

$$\Pi(Q) = TR(Q) - TC(Q)$$

$$(\Pi(Q)) = (TR(Q)) - (TC(Q))$$

Похідна сукупної величини – це гранична величина.

$$(\Pi(Q)) = MR - MC;$$

$$MR - MC = 0$$

$$MR = MC$$

Це рівняння одержало назву правила визначення обсягів виробництва, або умови максимізації прибутку фірми.

Таким чином, точкою рівноваги буде обсяг виробництва, при якому $MR = MC$.

Для ринку досконалої конкуренції ця рівність перетворюється в:

$$MR = MC = AR = P$$

Точка беззбитковості – це обсяг виробництва (Q), при якому прибуток гувальний ($\Pi = 0$, тобто $TR = TC$) (натуральний вимір).

$$\Pi = TR - TC$$

$$TR - TC = 0$$

$$P \cdot Q - (FC + AVC \cdot Q) = 0$$

$$PQ - AVC \cdot Q = FC$$

$$Q(P - AVC) = FC$$

$$\frac{FC}{P - AVC}$$

- формула розрахунку точки беззбитковості

Маржинальний дохід від одиниці продукції

Недоскональний конкурент зможе максимізувати прибуток при такому співвідношенні ціни та обсягу продажу, яке зрівнює MR і MC

$$MR = MC$$

умова максимізації прибутку недосконалого конкурента, в тому числі монополіста

Короткостроковий період. $MR = MC < AC < P$.

Монополія в тривалому періоді максимізує свій прибуток, якщо фірма прибуткова, або мінімізує збитки, якщо збиткова при $MR = MC$. Маючи можливість контролювати одночасно і випускати ціну, вона підвищує ціни, скорочуючи при цьому обсяги виробництва. Але є ситуації, в яких фірма-монополіст сама зацікавлена у збільшенні випуску продукції (цінова дискримінація).